

Samenvatting

De MRA in vogelvlucht

In termen van 'brede welvaart' kenmerkt de Metropoolregio Amsterdam (MRA) zich in vergelijking met Nederland door een sterk vermogen, grote vermogens van huishoudens en een uitstekende bereikbaarheid van voorzieningen. Daartegenover staan een relatief hoge werkloosheid, zeer hoge fijnstofemissies, grote verschillen in inkomens en vermogens en worden de grenzen van duurzame ontwikkeling overschreden. De MRA staat daarmee voor een aantal grote transitie op het gebied van klimaat, energie, ruimtegebruik en kansengelijkheid.

Het groeimodel vanaf het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw – dat in sterke mate gericht was op internationalisering, aantrekken van technologisch hoogwaardige werkgelegenheid in met name de dienstensector en het uitbreiden van de hub-functie die Amsterdam sinds de zeventiende eeuw heeft gekenmerkt – is toe aan een fundamentele heroriëntatie. Dit groeimodel heeft de regio geen windeieren gelegd. Na een zeer moeilijke periode in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw, heeft de MRA zich sinds het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw weten te ontwikkelen tot een krachtige metropool die een aantrekkelijke vestigingsplaats biedt voor zowel bedrijven als werknemers. De regio biedt een internationaal vermaarde combinatie van een aantrekkelijk woon- en werkklimaat.

Maar deze ontwikkeling kent ook zijn keerzijden. Zoals het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in haar Monitor Brede Welvaart het treffend samenvat: 'Met ons gaat het goed, maar over de rug van toekomstige generaties en huidige generaties elders'. Het concept 'brede welvaart' biedt een kader voor de fundamentele keuzes die gemaakt zullen moeten worden om te komen tot een duurzame, sociaal-inclusieve en economisch krachtige samenleving. Daarbij is het meewegen van de verdeling van welvaart tussen huidige en toekomstige generaties, maar ook generaties in andere delen van de wereld, van essentieel belang.

De kracht, wendbaarheid en weerbaarheid die zo kenmerkend zijn voor de MRA maken dat de MRA in de grote transitie een voortrekkersrol kan vervullen. Zowel tijdens de Grote Recessie die startte in 2008 als

de meer recente coronapandemie die aanving in 2020, viel enerzijds de kwetsbaarheid maar tegelijkertijd ook de veerkracht van de MRA op. Dat resulteerde in 2021 en 2022 in een forse groei van het brp van respectievelijk 6,4 en 7,8 procent, volgend op een unieke krimp van 7,7 procent in 2020. Daarmee zijn een deel van de hoge recente groei en het snelle herstel de keerzijde van een internationaal georiënteerde samenleving die juist in perioden van recessie forse tegenwind ondervindt (met name voor jongeren en flexwerkers in de diensteneconomie). Voor de jaren 2023 en 2024 is de verwachting dat deze groei terugvalt naar ongeveer 3 procent (gebaseerd op de prognoses van het Centraal Planbureau (CPB) in het Centraal Economisch Plan van maart dit jaar), wat nog altijd een gunstig cijfer is vergeleken met Nederland als geheel (met een gemiddelde verwachting van 1,5 procent voor 2023 en 2024) en ons omringende landen. De arbeidsmarkt zal naar verwachting iets afkoelen maar krap blijven.

Niet iedereen profiteert in gelijke mate van de welvaartsgroei. Kenmerkend voor de MRA zijn de substantiële verschillen tussen groepen in regio's binnen de MRA. Toch blijven de inkomens- en vermogensverschillen in internationaal opzicht beperkt. De recente forse stijgingen van energieprijzen hebben evengoed laten zien hoe kwetsbaar bepaalde groepen in de samenleving zijn. De verdeling van welvaart en de zorg voor kwetsbare groepen vraagt om voortdurende aandacht.

De vooruitzichten voor de MRA zijn op korte termijn weliswaar gunstig, maar er is tegelijkertijd grote onzekerheid over nationale en internationale ontwikkelingen van economische, geopolitieke en bestuurlijke aard. Deze neerwaartse risico's vragen om voortdurende aandacht, want een aantal grote transitie's op het terrein van energie, circulariteit en klimaat vereist snelle en daadkrachtige actie.

Bevolking en arbeidsmarkt

Vanwege het snelle herstel na de coronapandemie is de structurele krapte op de arbeidsmarkt weer rap teruggekeerd. Het is een reflectie van enerzijds een vergrijzende bevolking (vervangingsvraag) die rond 2040 zal pieken en anderzijds een combinatie van economische groei en een ruim begrotingsbeleid (uitbreidingsvraag). De krapte laat zich meten door een vacaturegraad die in korte tijd bijna is verdubbeld van

33 openstaande vacatures per 1.000 arbeidsplaatsen (tweede kwartaal 2019) naar 59 (tweede kwartaal 2022). Tegelijkertijd is de werkloosheid gedaald en de arbeidsparticipatie gestegen.

Hoewel de bevolking van de MRA nog steeds groeit (met 1,0 procent in 2022 en naar verwachting 1,5 en 1,3 procent in respectievelijk 2023 en 2024), zien we de afgelopen jaren een wijziging in de samenstelling van de bevolking. Steeds meer mensen verlaten de MRA om zich elders in Nederland te vestigen en deze groep is groter dan het aantal mensen uit andere Nederlandse regio's dat zich in de MRA vestigt. Tegelijkertijd neemt het buitenlandse migratiesaldo fors toe, voornamelijk vanuit West- en Zuid-Europa, Azië en Amerika waardoor per saldo de bevolking nog steeds toeneemt.

Om de krapte op de arbeidsmarkt tegen te gaan is naast vergroting van de arbeidsproductiviteit – waarvan de groei al jaren onder druk staat – ook het bevorderen van het aanbod van arbeid van belang. De grote krapte op de arbeidsmarkt heeft er mede voor gezorgd dat de bruto-arbeidsparticipatie in 2022 relatief sterk is toegenomen. Er is hier sprake van een trendbreuk na een lange periode van 1996-2014 waarin de toename van de werkzame beroepsbevolking steeds verder vertraagde. Zowel mannen als vrouwen in vrijwel alle leeftijdsgroepen, opleidingsniveaus en groepen naar migratieachtergrond hebben bijgedragen aan de grotere arbeidsdeelname. De werkgelegenheidsgroei in de MRA kwam in 2022 in relatief grote mate ten goede aan jongeren, hoogopgeleiden en werkenden uit het buitenland. Ouderen, laagopgeleiden en vrouwen zien hun kansen op de arbeidsmarkt minder snel stijgen, nadat ze wat langer de gevolgen van de coronapandemie hebben ondervonden.

Economische structuur en concurrentiekracht

De concurrentiepositie van de MRA is sterk. Hoewel de economie van de MRA in vergelijking met de landelijke economie in 2020 meer te lijden heeft gehad onder de coronapandemie, veerde deze in 2021 en 2022 ook weer sneller op. Dit past bij de historische ontwikkeling van de MRA: de regio heeft een bloeiende economie maar is ook gevoelig voor economische tegenspoed. Die kracht zien we in vrijwel alle sectoren van de economie en laat zich verklaren door een relatief goed opgeleide beroepsbevolking, agglomeratie-effecten en de internationale oriëntatie

van de regio. Daarnaast is de MRA als hoogwaardige diensteneconomie gespecialiseerd in sectoren die bovengemiddeld snel groeien (zoals Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten). Zo draagt ook de samenstelling van de economie bij aan de snellere groei van de MRA ten opzichte van het landelijke beeld.

Ondanks de coronapandemie en dankzij de massale steunpakketten voor bedrijven, nam ook in 2021 het aantal faillissementen verder af. Het proces van creatieve destructie heeft daarmee ten tijde van de pandemie onder druk gestaan. Toch zijn er aanwijzingen dat de coronapandemie impact heeft gehad op het relatief aantal faillissementen in de MRA: waar in 2015 tegen het einde van de Grote Recessie het relatieve aantal faillissementen 16 procent lager was in de MRA dan landelijk, was dat in 2022 tegen het einde van de coronapandemie juist 7 procent hoger.

Ondanks de economische groei daalt het energieverbruik in veel sectoren (zeker als aandeel van de toegevoegde waarde, maar in veel sectoren ook in absolute zin). De meeste sectoren gaan in hun productieproces dus steeds efficiënter om met energie en dit is goed nieuws voor de energietransitie. Desalniettemin ligt er nog een enorme opgave voor ons om de ambitie om in 2050 volledig klimaatneutraal te zijn waar te maken. De transitie naar vergroening van het energieaanbod heeft weliswaar een forse boost gekregen, maar staat momenteel onder druk door onder andere netwerkcongestie en steeds grotere bezwaren tegen de overlast van onder andere wind- en zonneparken. Veel radicalere aanpassingen dan die van de afgelopen jaren zullen nodig zijn om de energietransitie daadwerkelijk te laten slagen.

De aantrekkingskracht van de MRA zien we duidelijk naar voren komen in de bedrijvendynamiek. In de afgelopen tien jaar is het aantal bedrijven in de MRA sterker gestegen dan in Nederland als geheel. En in alle sectoren zien we meer gestarte dan gestopte bedrijven in 2021. Hoewel de uitgangspositie van de MRA onverminderd sterk is en de regio nog steeds een aantrekkelijke vestigingsplek is, wordt de regio geconfronteerd met een aantal grote, structurele uitdagingen. De relatief snelle groei die zo kenmerkend was voor de MRA in de afgelopen decennia staat onder druk. Een deel van die groei was het gevolg van het loslaten van eerdere restricties op verstedelijking

waardoor zogenaamde agglomeratie-effecten een boost konden geven aan de economische ontwikkeling. Ook de krapte op de arbeidsmarkt en de afnemende groei van de arbeidsproductiviteit beperken de economische groeimogelijkheden. De gevolgen voor onder andere de woningbouwopgave en de energietransitie zijn groot. Nu reeds zien we vertragingen ontstaan in urgente transitie door enerzijds een gebrek aan handen en anderzijds een veelheid aan ruimteclaims. Keuzes met betrekking tot de gebouwde omgeving, transport, verduurzaming en toerisme zijn essentieel om op lange termijn de structuur van de economie te versterken en te verduurzamen, met behoud van een inclusieve arbeidsmarkt.

Ontwikkelingen in deelregio's

De MRA als geheel groeit in vergelijking met overig Nederland relatief hard in zowel productie als werkgelegenheid en totale bevolkingsomvang. Tussen 1995 en 2022 groeide het aandeel van de MRA in de Nederlandse bevolking van 13,5 naar 14,7 procent en het aandeel in het bruto regionaal product (brp) zelfs van 17,6 naar 20,7 procent. Binnen de regio zien we verschuivingen van het brp naar Amsterdam en de regio Amstelland-Meerlanden, waar in 2021 samen bijna 72 procent van het brp van de MRA werd verdiend.

Hetzelfde geldt, in minder sterke mate, voor de werkgelegenheid (waarvan het aandeel in het arbeidsvolume in de regio 64,9 procent was) en de bevolking (met een aandeel in 2021 van 48,2 procent). De arbeidsmarkten van alle deelregio's profiteren van de relatief gunstige ontwikkeling van de MRA als geheel. Met name in Zaanstreek-Waterland, IJmond, Zuid-Kennemerland en Gooi en Vechtstreek was de werkloosheid bijzonder laag, met percentages van minder dan 4 procent.

Dit illustreert de sterke onderlinge verbinding van de arbeidsmarkten van de deelregio's, die zich uit in forse woon-werkpendelstromen binnen de MRA. Overigens zien we na 2014 ook een toenemende pendel van mensen vanuit overige delen van het land naar de MRA, met name naar Amsterdam en Amstelland-Meerlanden (in 2020 betrof het 396 duizend werknemers die van buiten de MRA naar de MRA pendelen, en 239 duizend werknemers die de omgekeerde pendelbeweging maken). De verhuisbewegingen richten zich sinds 2019 per saldo juist op gebieden buiten de MRA (in 2021 verlieten 58 duizend personen de MRA en

vestigden zich 48 duizend personen van buiten de MRA in de regio). Dit wijst op een – met elkaar samenhangende – toenemende schaarste aan arbeid en woningen in de MRA.

De economische activiteiten in deelregio's van de MRA dragen bij aan relatief hoge inkomens en vermogens, waarbij er duidelijke verschillen tussen regio's en huishoudens bestaan. Tegelijkertijd scoren alle deelregio's van de MRA relatief ongunstig op duurzaamheidsindicator uitstoot van fijnstof. Na de coronaschok in 2020 veerde de economie in alle deelregio's van de MRA weer krachtig op. Er is daarmee in iedere deelregio sprake van een V-vormig economisch herstel na de coronapandemie. In veel deelregio's nam de werkgelegenheid vooral toe in de sectoren Zakelijke diensten, Informatie en communicatie, Detailhandel, Horeca en Zorg.

Blik op de toekomst

Hoewel de uitgangssituatie van de MRA gunstig is, ziet de regio zich voor een aantal forse uitdagingen gesteld. De samenvatting van de Monitor Brede Welvaart van het CBS dat het in Nederland goed met ons gaat, maar ten koste van toekomstige generaties en generaties elders in de wereld, geldt misschien nog wel in sterkere mate voor de MRA. De oplopende rente brengt het einde in zicht van goedkoop beschikbaar geld. In combinatie met relatief hoge hypotheekschulden kan dat in de nabije toekomst problematisch worden voor zowel woningbezitters met een forse schuld als woningzoekenden die nu al met een terughoudende opstelling van ontwikkelaars worden geconfronteerd. Nog veel fundamentele zijn de grote transitie richting een digitale, klimaatneutrale en volledig circulaire economie in 2050 die weliswaar op de agenda staat, maar waarvoor geldt dat de vooruitgang traag is en gevestigde belangen groot en weerbarstig zijn.

Deze uitdagingen zijn alleen in gezamenlijkheid het hoofd te bieden. Het slim organiseren van de transitie met respect voor eenieders rol is daarbij essentieel. Heldere en bindende kaders worden reeds door Brussel gesteld en zullen geïmplementeerd moeten worden door de landelijke politiek en vervolgens doorvertaald naar het regionale en gemeentelijke niveau voor uitvoering en inpassing. De ingeslagen weg van meer onderlinge samenwerking tegen de achtergrond van decentralisaties van beleid, biedt een wenkend perspectief. Tegelijkertijd

vergt dit ook blijvende investeringen in onderling vertrouwen en een volwaardige en gelijkwaardige samenwerking met het Rijk. Daarbij is het belangrijk te beseffen dat de meerwaarde van samenwerking op gepaste schaalniveaus en het voorkomen van beleidsconcurrentie van groot belang zijn, maar dat dit juist in een versplinterd politiek landschap enorm ingewikkeld is.

Op het gebied van zowel arbeids- als woningmarkt, het sociale domein, vestigingsklimaat als infrastructuur- en verduurzamingsopgaven moeten scherpe en ingrijpende keuzes gemaakt worden die de regio als geheel en niet in de laatste plaats toekomstige generaties ten goede komen. De ambities voor de verduurzaming van ons economisch systeem op de lange termijn, het blijvend investeren in het verdienvermogen van onze economie en het zorg dragen voor een eerlijke verdeling van onze welvaart vanuit het principe van kansgelijkheid voor iedereen, verdienen daarbij prioriteit en zijn een grote opgave voor Europa, Rijk, regio en gemeenten.

